

LA LITERATURA CATALANA MEDIEVAL VISTA PER ALGUNS ERUDITS VUITCENTISTES

No és el meu propòsit reconstruir la prehistòria de la literatura catalana medieval durant el Vuit-cents, la qual cosa ens donaria accés a la visió o a les visions de l'Edat Mitjana que tenien els erudits renaixentistes: aquest és un tema que exigeix una bona garbellada de materials que segurament farà amb més competència algú que s'interessi centralment pel segle XIX que no pas un medievalista com jo. El que faré aquí serà senzillament carretejar un humil granet de sorra per a l'edifici d'aquesta rica reunió de treballs sobre la Renaixença. Comentaré, doncs, algunes dades procedents del Vuit-cents que he manejat preparant estudis sobre els segles XIV i XV: procuraré explicar-me i explicar-vos quina actitud davant el fenomen literari català medieval es desprèn de les dades en qüestió, les quals, repeteixo, no procedeixen de cap buidat sistemàtic, sinó que han arribat als meus fitxers per causes i camins diversos.

El treball model·lic i utilíssim de Ramon Aramon sobre *Les edicions de textos catalans medievals*¹ comença precisament cridant l'atenció sobre el fet que els dos primers manuals d'història literària, escrits, per cert, fora de les fronteres del país,² consignaven «les dificultats que la redacció d'una veritable història de les nostres lletres oferia pel fet que llurs monuments antics eren encara desconeguts o difícils de consultar i que els textos exhumats fins aleshores no oferien prou sòlides garanties». Així, doncs, sembla prou clar que tota consideració d'ordre teòric a propòsit de la literatura antiga està supeditada a l'edició de textos. Com anirem veient, pràcticament tots els materials que comentem estan relacionats d'alguna forma amb aquesta tasca primordialíssima. És més, fa anys que tenim la sospita que l'edició d'una obra tan singular, nostrada i irreplicable com és *Lo Somni* de Bernat Metge (París 1889) és un dels símptomes de l'entrada als nous temps que ens duren al Noucentisme i als nostres dies.

1. Ponència del VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica (Barcelona 1955), «Boletín de Dialectología Española», xxxiii, 1954-1955, p. 197.

2. Aramon parla sobretot del treball d'Alfred MOREL-FATIO publicat al *Grundriss der romanischen Philosophie* de Gustav GRÖBER el 1893 (II, 2). Les dificultats d'algú que treballa als anys noranta i fins als vuitanta, tanmateix, no són de la mateixa mena, com veurem, de les que tenia algú que treballava als cinquanta, com l'altre queixós citat per Aramon, F. R. Camboliu, autor d'un primerenc *Essai sur l'histoire de la littérature catalane*, publicat a París el 1858 i deu anys més tard a Barcelona en versió catalana.

El primer dels punts del nostre comentari, en qualsevol cas, es troba al marge de les consideracions que acabem de fer; de fet pertany a una data tan reculada dintre del segle XIX, que, més que connectar amb l'ambient de la Renaixença, ho fa amb el de la Pre-renaixença. Ens referim al llarg estudi que Francesc Jaubert de Paçà publicà l'any 1824 i que porta com a títol *Recherches historiques sur la langue catalane*.³ La figura d'aquest erudit rossellonès ha estat molt oblidada fins que alguns estudiosos l'han tornada a valorar en el que té de notable,⁴ que és molt. Les recerques de Jaubert de Paçà sobre la llengua comporten una revisió dels textos antics que ens la conserven i també una valoració somera d'aquests. Així, repassant l'apèndix documental que acompanya el treball, trobem reproduïts textos d'interès històric procedents dels arxius i sobretot de les grans obres de síntesi dels segles XVII i XVIII (constitucions de Catalunya, col·leccions diplomàtiques de Capmany) i fins del XV i del XVI (com ara l'obra de Pere Miquel Carbonell, repetidament citada).

A través d'aquestes fonts indirectes Jaubert de Paçà acaba citant algun fragment de la crònica de Jaume I (p. 406), les trobes de mossèn Febrer (*ibidem*), la crònica del Cerimoniós (p. 411), la proposició del rei Martí a les corts catalanes de l'any 1406 (p. 412) i algunes cobles espigolades de March a partir de l'edició de Valladolid 1555 (ps. 416 i ss.). Els altres textos ja ens porten a Francesc Vicenç Garcia i a Bastero (ps. 422 i 429). La visió de l'Edat Mitjana literària catalana que es desprèn d'una col·lecció de textos tan limitada com aquesta ha de ser forçosament diferent de la que ens hem anat formant modernament. Jaubert de Paçà, en efecte, fa la impressió que s'alimenta fonamentalment de la tradició que treballa sobretot al llarg de l'anomenada Decadència; en seria una prova el paper destacadíssim que assigna a Francesc Vicenç Garcia (ps. 373 i ss.).

D'altra banda la part de text dedicada a evocar la història de la llengua literària entre els segles XIII i XVI està perfectament d'acord amb el cabal de coneixements que evocàvem més amunt. Jaubert de Paçà parla en primer lloc de la presència política dels catalans a Provença al segle XII i de la «barreja» entre català i occità que fa que d'alguna forma el primer quedi dignificat i projectat a la glòria literària per obra dels trobadors. Segueix la falsa visió de Jordi de Sant Jordi com a poeta del segle XIII que va influir sobre Petrarca i també el record de les trobes de Febrer ja esmentades.⁵ La visió de la poesia medieval queda completada per un March llegit en l'edició cinc-centista ja ressenyada. Jaubert de Paçà mostra un discret entusiasme pel poeta valencià i troba un dels seus poemes

3. *Mémoires et dissertations sur les antiquités nationales et étrangères*. Société Royale des Antiquaires de France (París 1924), ps. 297-431.

4. Cf. Joan ALEGRET, *La literatura a Catalunya-nord entre 1808 i 1833*, «Mayurca», núm. 19, 1979-1980, p. 131. El tom 3 de «Llengua & Literatura» té en premsa: Brígida PAYROU, Pep VILA, *Un manuscrit inédit de F. Jaubert de Paçà: «Notice sur la langue catalane» (1833)*.

5. Per a les falses trobes del fals Andreu Febrer del segle XIII, vegeu la Introducció d'A. M. GALLINA a la versió catalana de la *Divina Comèdia*, I (Barcelona 1974), p. 18. S'hi parla també de les falses imitacions que Petrarca hauria fet de Jordi de Sant Jordi (el procés és naturalment el contrari); vegeu també l'edició de *Les poesies de Jordi de Sant Jordi* per M. DE RIQUER i L. BADIA (València 1984), p. 222, nota 7.

ple de «grâce et naïveté» (p. 355), qualitat que es fa francament difícil d'apreciar en March des d'una òptica moderna.

Com ja hem vist, Jaubert de Paçà coneix l'existència de la historiografia medieval. Esmenta Jaume I, Desclot, Muntaner, les constitucions de Catalunya i Pere Miquel Carbonell. És curiós de llegir que s'imagina el Conqueridor escrivint la seva crònica amb bona lletra per al bé de la humanitat futura (p. 329). En canvi, el nostre erudit rossellonès no cita massa noms d'escriptors que avalin l'exaltació de la figura de Joan I com a protector de les lletres i del saber en general. Bernat Metge és un total desconegut encara; Antoni Canals, per contra, és conegut com a traductor de Valeri Màxim. També sonen els noms de Martorell, l'autor del *Tirant*, que apareix amb un nom de fonts erroni, sant Vicent Ferrer i el seu germà Bonifaci, traductor de la Bíblia en llengua vulgar, i tot un notable esplet de personatges de la vida cultural del XV. Jaubert de Paçà clarament no comparteix la visió literariocèntrica que s'imposa a partir d'un determinat moment ja que cita en igualtat de condicions Joan de Monsó, teòleg, Manuel Díez, autor d'un tractat de manescalia, Tomich i Turell, compiladors d'història nobiliària, Miquel Pérez, traductor d'obres pietoses, el príncep de Viana, Joan Roís de Corella i Bernat Fenollar.

Les notícies que ens transmeten les *Recherches historiques* de Jaubert de Paçà, en suma, no deixen de ser un inventari construït a través de fonts indirectes que dibuixa una imatge boirosa del passat literari medieval. Entre el que els moderns considerem boires, però, no deixa d'haver-hi mostres de bon sentit, com, per exemple, l'atenció preferent que es dedica a un autor tan important com és Jaume Roig (p. 358). El motiu és ben fàcil; l'erudit rossellonès posseïa un exemplar de l'edició valenciana de 1531 del *Spill*. És ben evident, doncs, el paper de les fonts de la tradició viva de la mal anomenada Decadència per a la formació de la imatge de l'Edat Mitjana d'un estudiós de primeries del XIX.

Aquesta mateixa impressió és la que ens emportem llegint un interessantíssim opuscle que Joan Grau i Joaquim Rubió i Ors publicaren el 1840 en apèndix a la seva edició de Francesc Vicenç Garcia: *Mostras de la Col·lecció de obras antigas catalanas*. Marcelino Menéndez Pelayo ens explica complidament al tom VII de la seva *Bibliografía hispano-latina clásica*⁶ la importància històrica d'aquest fascicle juvenil de Rubió i Ors i també el fracàs de la proposta que contenia. Que el text que ens ocupa està tot ell impregnat d'esperit renaixentista és palès; només cal llegir l'*Advertencia* que l'encapçala, en la qual es parla de servei a la pàtria i de veneració religiosa per la passada grandesa. Aquesta nostra *Mostra* en certa mesura em sembla més interessant que no pas la famosa carta de Manuel Milà i Fontanals a Joaquim Rubió i Ors, de 1851, que exposa un magne projecte d'edició de tots els clàssics medievals;⁷ més interessant en el sentit que és un projecte al marge de Milà, el qual representa, com és prou sabut, la introducció

6. Volum 50 de l'*Edición nacional de las Obras Completas* de Menéndez Pelayo (Madrid 1951), p. 257. Don Marcelino es plany del fracàs del projecte anunciat a la *Mostra* i afirma amb contundència la necessitat de donar a conèixer els textos catalans antics.

7. En parla Aramon a l'article citat a la nota 1, p. 202 i també R. MIQUEL i PLANAS a *Bibliofília*, I (1911-1914), cols. 352-355; el facsímil de la carta es pot llegir a les ps. 350a-350b.

de la filologia moderna a la península ibèrica i per tant per força el trencament amb la visió de l'Edat Mitjana vehiculada per la tradició de la Decadència que estàvem evocant.

Tant la *Mostra* com la carta de Milà, de fet, presenten la necessitat de desenterrar els grans medievals i posar-los en circulació restituint-los a la seva prístina naturalesa no mediatitzada per boires i confusions, és a dir, copiant de bell nou els manuscrits o els testimonis més antics i autoritzats. Milà fa un quadre complet: Llull, March, la poesia dels trobadors al segle xv, poesia del xv i del xvi, els trobadors, narrativa breu, les cròniques i el *Tirant lo Blanch*. Dic un quadre complet perquè el jove Milà de l'any 1851 no sabia que un dia Rubió i Lluch descobriria el *Curial e Güelfa* i Miquel Guàrdia, *Lo somni* de Bernat Metge. Tot i les limitacions imposades per les circumstàncies, repeteixo que ja s'endevina una actitud moderna, especialment pel que fa a la distribució de la poesia, que és el sector de l'antiga literatura que més a fons treballà el nostre gran erudit.

Heus ací perquè em sembla apreciable la ingenuïtat filològica de la *Mostra*. Dins la mateixa línia de Jaubert de Paça, els autors d'aquest opuscle propagandístic d'una col·lecció que mai no s'arribà a imprimir (vegeu les notes 6 i 8), parteixen de la base que el gran valor de les lletres catalanes és Francesc Vicenç Garcia, de qui acaben de publicar amb èxit les *Poesías jocosas y serias*. Així, doncs, els altres textos que proposen hem de suposar que presenten el mateix tipus d'excel·lència literària. Aquests textos són indiscriminadament del període de la mal anomenada Decadència i de l'Edat Mitjana, per bé que predominen els del primer sector. Grau i Rubió, doncs, mostren una esplèndida familiaritat amb Pere Serafí (que és l'únic autor que efectivament van arribar a publicar)⁸ i Francesc Fontanella. Anant més enrera no passem més enllà del xv i encara aquí l'únic autor original català pres en consideració és Ausiàs March, el mite poètic medieval català per excel·lència, de qui ja s'ha parlat en aquest Col·loqui. Considero potser més instructiva la presència d'un altre autor del xv en la *Mostra*; un autor de qui avui amb prou feines fem una apressada menció en un raonament de les històries de la literatura, però que va escriure molt, i no pas malament, el bon català del seu segle. Es tracta de Francesc Alegre, imitador i divulgador d'Ovidi i de Boccaccio, autor també d'obretes originals —algunes ben inèdites encara— i d'una traducció de la *Primera Guerra Púnica* de Leonardo Bruni.

Francesc Alegre va traduir en harmoniosa prosa catalana les *Metamorfosis d'Ovidi* i les va compendiar amb unes allegories tretes de la *Genealogiae Deorum Gentilium* de Boccaccio. Hom va imprimir a Barcelona el 1494 traducció i allegories en un esplèndid incunabul gòtic escrit a doble columna⁹ que enamora bibliòfils i col·leccionistes i que clarament és el culpable de l'èxit del seu contingut literari entre els nostres renaixentistes. La *Mostra* transcriu el capítol quart

8. Les publicacions de clàssics d'aquest projecte són: *Poesías jocosas y serias del célebre Dr. Vicens Garcia, Rector de Vallfogona* (Barcelona 1840) i Pere SERAFÍ, *Obres poètiques* (Barcelona 1840).

9. Cf. el meu treball *Per la presència d'Ovidi a l'Edat Mitjana catalana amb notes sobre les traduccions de les «Heroides» i de les «Metamorfosis» al vulgar*, dins «Studia in honorem prof. M. de Riquer», I (Barcelona 1986), ps. 79-110.

del llibre quart i el segon del novè que parlen, respectivament, de la font Salmancis i de la mort del centaure Nessos. Es tracta d'una mera traducció en prosa; les allegories no són esmentades enlloc. Deixem per a més endavant el comentari de la lectura de l'Ovidi català per part dels renaixentistes i passem a glossar un nou text que ens situarà al final de la dècada dels seixanta quan el panorama ambient ja és tot un altre.

Per molt que es queixés Morel-Fatio, a partir dels anys seixanta les coses van canviar: tenim *De los trovadores en España* de Milà, l'edició de les cròniques del Cerimoniós i de Muntaner, les col·leccions de documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó de Pròsper de Bofarull, els opuscles de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, les edicions lullianes de Jeroni Rosselló¹⁰ i molt aviat les grans revistes de la romanística, com ara el *Zeitschrift für romanische Philologie* i *Romania*,¹¹ començaran a destil·lar descobriments textuals catalans medievals. Així, doncs, quan Antoni de Bofarull publica el seu treball *La lengua catalana considerada históricamente*,¹² l'any 1858, podem dir que ja posseeix una visió de la literatura catalana medieval homologable amb la moderna, tot i certes curiositats i confusions pròpies del moment que passem a ressenyar.

La perspectiva de Bofarull és, com en el cas del treball de Jaubert de Paça esmentat més amunt, la de l'historiador de la llengua literària i per això trobem, arribats al segle xii, la inevitable referència a la barreja entre occità i català: les dues llengües en mans dels poetes fan de manera que «combinase una tercera lengua, cuyo tipo principal toma de la Provenza, y en la que se descubren marcados rasgos de la rica lengua de Cataluña» (p. 334). Tanmateix la part que ara m'interessa més d'aquest treball és la que comença a la pàgina 343, quan l'autor comença a tractar de la influència del català en el desenrotllament de les ciències.

Bofarull parla en primer lloc de la historiografia i està ja en condicions d'oferir un panorama ric i força articulat que conté no solament els textos originals catalans sinó també referències de moltes traduccions d'obres clàssiques i medievals al català antic. Antoni de Bofarull completa el seu quadre amb referències d'obres que coneix per documents d'arxiu, els quals remet en notes a peu de pàgina. Igualment com pel que fa a la historiografia es fixa en coses que modernament tenim en relativament poca consideració (per exemple, la traducció de la *Primera Guerra Púnica* de Francesc Alegre o la versió de Josefus),¹³ el nostre crític també esmenta algunes novetats entre el que anomena «el conjunto de las obras científicas, literarias y legales» dels segles xiv i xv.

D'entrada ja és curiosa la definició d'un àmbit on ciència, literatura i jurisprudència s'oposen a historiografia; però cal explicar la distribució simplement per l'abundància de testimonis del segon dels conjunts temàtics esmentats. Seguint la tònica de tenir presents coses ara oblidades, Bofarull esmenta entre els primers

10. Vegeu la ressenya de totes aquestes publicacions a l'article de R. Aramon citat a la nota 1.

11. La primera d'aquestes publicacions bàsiques de la romanística es comença a publicar el 1870 i la segona, el 1871.

12. *Discurso leído en la sesión pública inaugural de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, el día 8 de noviembre de 1857* (Barcelona 1868).

13. Cf. Jaume RIERA I SANS, *Presència de Josefus a les lletres catalanes medievals*, dins «Studia in honorem prof. M. de Riquer», II (Barcelona 1987), ps. 179-220.

textos científics la versió catalana del tractat d'astrologia d'Aben Ezra, conservat, que sàpiga, només en un manuscrit de l'Escorial. En la llista que segueix, Lluïl, el *Llibre del Consolat de Mar*, Arnau de Vilanova i diversos tractats mèdics van de bracet. Bofarull continua prestant atenció a les traduccions i en cita de Boeci, Ovidi, Aristòtil i de tractadistes medievals, com Innocenci III. Entremig d'aquests esments i de la referència del *Tirant lo Blanch* i d'un *Sobre el régimen de los príncipes y de la cosa pública* (que no sabem si és d'Eiximenis, de Gil de Roma o d'algú altre), Bofarull fa la sorprenent anotació següent: «*tras un número infinito de obras ascéticas y religiosas, se encuentran: Los diálogos entre el rey D. Juan y su médico sobre la inmortalidad del alma...*» (ps. 346-347). Clarament calia que algú es prengués la fatiga de llegir sistemàticament aquests documents d'arxiu que semblaven contenir notícies interessants i aquest algú havia de ser molt aviat Antoni Rubió i Lluch. Val a dir que la de Bofarull, tan pintoresca com es vulgui, és la primera referència moderna a *Lo Somni* de Bernat Metge, exhumat i entès només en la seva singularitat l'any 1889.

El repàs de les fitxes de Bofarull continua en el treball que ressenyem; van apareixent referències suggerents, altres de clarament equivocades. Bofarull, per exemple, recorda la traducció catalana de *La Ciutat de Déu* agustiniana, ara també ben oblidada tot i que n'ha estat publicada una part al *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* de començaments de segle. També cita les *Metamorfosis* de Francesc Alegre i les versions arromançades de la Bíblia, aquestes darreres d'una forma vaga, que no permet identificar-les amb cap dels textos coneguts. Un altre *quid pro quo* divertit de Bofarull és el que es produeix a propòsit de la traducció de les *Ètiques* d'Aristòtil, la qual és atribuïda a un tal Brunet, que no és altre, naturalment, sinó el mestre de Dante, ser Brunetto Latini, el qual va incloure al seu *Trésor* l'*Ètica nicomaquea*, que fou traslladada al català a partir d'aquest compendi. El més curiós del cas és que la confusió encara sobreviu en un treball erudit publicat el 1979, amb l'agreujament que allí es parla d'un «mestre Brunet Florentí» com a suposat traductor...¹⁴

No voldria que ningú es pensés que vull mostrar una actitud de saberut menyspreu envers els erudits nostrats del Vuit-cents perquè m'entretinc a assenyalar fallades en els seus escrits; també intento d'explicar-ne els motius i, d'altra banda, encara que no ho sembli, professo una sincera admiració per tots aquests noms mig esborrats d'un Joan Segura, d'un Andreu Balaguer i Merino, d'un Josep Balari i Jovany, d'un Emili Grahit, que tan sovint he de fer córrer pels cedularis de les biblioteques quan empaïto informació sobre temes de cultura medieval catalana. En homenatge a aquests erudits pacients, que sovint no tenien la sort de moure's en un context d'informació general que els permetés de situar totes les coses al seu lloc amb coherència, esmentaré alguns treballs del periòdic «La Renaxensa» dels primeríssims temps que m'han sorprès agradablement per la seva qualitat.

Un d'aquests treballs és d'Emili Grahit, que va publicar el primer estudi de conjunt seriós sobre Eiximenis, enorme figura cultural del segle XIV totalment

14. «El estudio de la "Ètica" en España (del siglo XIII al XX)», recull documental de Laureano Robles publicat a *Repertorio de la Historia de las Ciencias Eclesiásticas en España*, 7 (1979), ps. 254-255.

desatesa abans dels anys setanta del segle passat. El text del seu treball, *Memoria sobre la vida y obras del escritor geroní Francesch Eximenis*,¹⁵ apareix publicat al tercer número de «La Renaxensa» i constitueix una peça fundacional pel que fa a la constitució del marc històric de la literatura medieval catalana. És reconfortant de veure com el fervor patriòtic renaixentista d'exaltació del passat va produint una literatura erudita cada cop més segura que culminarà en les grans síntesis de Milà i Rubió i Lluch.

L'altre autor que volia citar és per a mi un anònim, que signa «S». El nostre «S» publica en dues tongades a «La Renaxensa» de 1871 i de 1873 dos nous fragments de les ja repetidament citades *Metamorfosis* d'Ovidi traduïdes per Francesc Alegre. Concretament aquest periòdic dóna a conèixer el capítol vuitè del llibre primer (el de Dafne) i el pròleg del traductor, al seu número I i, al III, l'episodi de Faetont, tret també del primer llibre.

El misteriós «S» és indubtablement un home culte i de gustos clàssics ben definits, que sap apreciar la labor d'Alegre i que creu que la seva tasca d'anotador d'un escriptor llatí, tan hàbil en el maneig de la retòrica com Ovidi, és un gran guany per a la llengua catalana. S'expressa així a propòsit de la prosa d'Alegre: «Armónica rotunditat, enginyós lligament dels membres per una hipèrbaton de bona lley que ls coloca per l'ordre geràrquic que les idees per ells expressades demanan, sobrietat y com á conseqüència, vigor i força, tals son las qualitats que adornan a la frase catalana dels escriptors del nostre segle d'or.» «S» retroba en Alegre, sense saber-ho, un ideal d'estil classicitzant que anys més tard algú havia de batejar amb el nom d'«humanisme català». Hi ha una certa necessitat de descobrir en el passat cultural català medieval la petja de Roma. Ens ho diu la insistència dels erudits que hem anat citant a fer esment de traduccions i marcadament a recordar-se de la que ens ocupa ara.

El nostre «S», en efecte, no estava gens disposat a desxifrar i valorar les allegories d'Alegre: eren una cosa massa poc clàssica, massa medieval. Cal tenir present que ni tan sols el gran hispanista Farinelli no va ser bo per a caracteritzar culturalment les allegories d'Alegre i les va jutjar durament com un plagi boccaccesc malgirbat.¹⁶ El nostre «S» les creu de la minerva del traductor i es limita a mostrar la seva perplexitat: Alegre busca les «hipòtesis les mes xocantas» i fa un «ecercici de gimnàstica intel·lectual» on «s'hi veu una asombrosa erudició, no rara per altra part en la epoca en que'l nostre autor escribia». La perplexitat ve del contrast entre «erudició» (valorada positivament) i exercici allegòric (totalment incomprensible en la mesura en què respon a patrons culturals obsolets i fora del radi de mires de l'erudició vuit-centesca, tan marcada per la romàntica exigència d'un alè poètic o d'una originalitat literària).

A l'hora de treure algunes conseqüències conclusives del que he exposat caldrà dir, amb tota mena de cauteles, que es podria parlar d'una visió desdibuixada de la literatura catalana medieval anterior al 1860 i d'un període de construcció

15. Aquest treball mereixerà els honors de la reimpressió facsimilar al volum 1 dels *Estudis sobre Francesc Eiximenis*, *Studia bibliographica*, Col·legi Universitari de Girona-Diputació de Girona.

16. *Note sul Boccaccio in Spagna nell'Età Media*, «Archiv. für des Studium der neueren Sprachen und Literaturen», 115-116 (1905), ps. 67-94.

d'una imatge amb perfils més segurs entre el 1860 i el 1889, any que per a mi representa l'arribada dels nous temps gràcies a la publicació del gran treball d'erudició i d'anàlisi historiogràfica d'Antoni Rubió i Lluch *El Renacimiento clásico en la literatura catalana*.¹⁷ Després vindran els altres treballs d'aquest mateix estudiós i dels seus deixebles i el resum de Morel-Fatio: entrem en el període «històric» de la visió de la literatura medieval catalana.

El que caracteritza fonamentalment les opinions dels erudits que escriuen a l'època de la Renaixença, llevat de Milà, que és una figura que no hem glossat pel que té precisament d'excepcional, és la llunyania dels textos antics, sigui perquè usen fonts indirectes procedents de la tradició, sigui perquè no han pogut examinar a fons els documents d'arxiu que fan servir.

També ens trobem sovint amb el fenomen d'erudits vuitcentistes que parlen de textos que després han quedat oblidats; quan modernament tornem a sentir interès per aquests textos —sobretot traduccions—, retrobem la literatura crítica dels nostres predecessors de fa cent anys i descobrim que hi ha molts tresors aprofitables perduts entre les seves pàgines de valor desigual.

Al final del seu il·luminador estudi sobre *La tradició clàssica en la Renaixença catalana*,¹⁸ Eduard Valentí diu que «és un fet que els clàssics han servit a casa nostra per defensar les causes i les actituds més diverses». Després d'esmentar algunes d'aquestes causes i actituds diverses, el nostre crític comenta que «La referència als clàssics serveix també per afirmar la personalitat del poble català, imaginant una solidaritat racial amb els pobles anomenats llatins; solidaritat que resol-dria l'antinòmia entre els afanys desintegradors i els d'unificació, entre el separatisme i l'imperialisme, entre la tendència a recloure's i l'ambició expansiva. Els clàssics ajudarien igualment a assolir la regeneració social i cívica, mitjançant una acció educativa que ens reintegrés a Europa: humanisme és tant com europeisme. Tal és, en sentit liberal, el programa pedagògic esbossat per Josep Miquel Guàrdia o, en sentit conservador, la doctrina noucentista d'Eugeni d'Ors.»

Voldria acabar dient, també amb totes les cauteles, que en els erudits vuitcentistes és sovint present un desig de trobar alguna mostra d'esperit clàssic en la literatura medieval catalana; l'esperit clàssic és garantia de qualitat cultural i també funciona com a tret racial. Vinc a dir amb això que el descobriment del «*Renacimiento clásico*», esdevingut més tard «*Humanisme*», és una troballa historiogràfica que va lligada amb el projecte més o menys polític més o menys ideal d'una Catalunya amb personalitat pròpia i que, per tant, batega des dels orígens mateixos de la Renaixença. Allò de «ma pàtria filla és de Roma», Costa ho escrivia el 1879 amb clara vocació emblemàtica.¹⁹

LOLA BADIA

Novembre de 1984;

revisat octubre 1988.

17. Es tracta del seu discurs d'entrada a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, de l'any 1889. Aquest mateix any Josep Miquel Guàrdia publicava a París *Lo Somni* de Bernat Metge amb una introducció més política que filològica.

18. Publicat dins *Els clàssics i la literatura catalana moderna* (Barcelona 1973), p. 52.

19. Cf. els meus treballs recollits a *De Bernat Metge a Joan Roís de Corella* (Barcelona 1988).